

SZOCIOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 49.; 1250 Budapest, Pf. 20

Tel: 224-6740; fax: 224-6741

Email: tamas@socio.mta.hu; honlap: www.socio.mta.hu

2007. ÉVI TUDOMÁNYOS BESZÁMOLÓ

KIEMELTEN SIKERES KUTATÁSI TERÜLETEK

- Az intézet tematikailag élénken reagált, illetve reagál folyamatosan a magyar társadalom előtt felbukkanó, legfontosabb témájába vágó problémákra, az intézet tematikai profilja egyértelműen a változások alapkérdéseihez kötődik. Elsősorban olyan szakszociológiák erősödtek meg az intézetben (szociálpolitika, romakérdés, új technológiák, tudománypolitika, környezet, stb.), amelyeken keresztül az átalakuló társadalom és gazdaság legtöbb új jelensége markánsan vizsgálható.
- Elsősorban ezeken a területeken, de a kultúrakutatásban és az egészségszociológiában is az intézetnek igen kiterjedt kapcsolathálója épült ki egyfelől a téma nemzetközi kutatócsoportjaival, másfelől a hazai policy műhelyekkel is. Ez nem egyszerűen a témák naprakészségét, a nemzetközi áramlatokkal való szinkronitást és a gyakorlati hasznot biztosítja, hanem lehetővé teszi, hogy az intézet igen hasznos szerepet töltsön be a területek legfontosabb, a nemzetközi kutatásban megjelenő felismerései és a hazai policy gyakorlat között.
- Az intézet igen sikeres a szinte a kilencvenes évek eleje óta a nagy európai projektek és más nemzetközi programok hazai végrehajtójaként. Ez idő alatt talán kéttucatnál is több európai programot hajtott végre, aktívan közreműködik OECD, NATO, és más nemzetközi szervezetekkel és magánalapítványokkal (Soros Alapítvány, különböző kelet-európai Open Society programok, Friedrich Ebert Stiftung, stb.). Ebből következően egyre több projektben kezdeményező, vagy társkézdeményező, kelet-közép-európai regionális koordinátor, stb. Ez azt jelenti, hogy azokból a kiváló, kizárólagosan szakmai nemzetközi kapcsolatokból, amelyek a magyar szociológiát az első pillanattól jellemezték, azt nem feladva, sikerült beépülni projektek, alapítványok, bizottságok, zsűriik olyan hálózatába, amely egyfelől projektekről dönt, másfelől sajátos interface-ként szolgál a kutatás és a szélesebben vett társadalmi gyakorlat között. Ebben a minőségében az intézet valószínűleg az empirikus magyar társadalomkutatás ma külföldön legjobban látható műhelye.
- Az intézet a kemény társadalomtudományok magyarországi kutatóhelyei közül a legszélesebb kapcsolattal rendelkezik Kelet- és Közép-Európában. Számtalan projekt és személyes kapcsolat, oktatási együttműködés és publikáció kapcsolja össze közép-európai, balkáni és FÁK országok igen-igen sok kutatóhelyével. Élő együttműködések, akadémiai és külföldi projektek, külső egyetemi rekonstrukciós programok és EU missziók igen nagy száma jelenik itt meg azokban az években, amikor a magyar társadalomkutatás és e régiók között a kapcsolat meglazult, vagy esetlegessé vált. Mindeközben az intézet számos műhelye lényegében a korábbihoz hasonló, sőt növekvő intenzitással volt jelen a térségben, és vált ma már fontos pontokon szakmai összekötővé nyugati programok és intézmények, illetve a térség kutatói között. Lényegében hasonlóan

intenzív a kapcsolat a határon kívüli magyar társadalomtudományi műhelyekkel is, bár itt mások is (így az MTA Kisebbségkutató Intézet és az ELTE szociológusai is az MTA SZKI-val együtt) jelen vannak a terepen. E területen fontos az intézet szakmai támogatása, például a Székelyföld Jövőképe projekt körül. A posztszovjet térségben pedig igen intenzíven részt vesz az MTA SZKI az Open Society Intézet társadalomtudományi egyetemi karokat reformáló programjaiban, Oroszországban, Ukrajnában, Moldvában, a Kaukázusban és Közép-Ázsiában is. Hasonló reformprojekteken jelen van Szerbiában, Macedóniában és Boszniában is. E kapcsolatháló iránt az utóbbi időben – épp unikalitásából következően – megnőtt a politikai és gazdasági érdeklődés Magyarországon belül és kívül egyaránt.

- Az intézet a kilencvenes évek óta tudatosan végez médiamunkát. Itt nem egyszerűen ismeretterjesztésről van szó abban az értelemben, hogy kész projektekről beszámolna a közönségnek, hanem az átalakuló társadalom számára értelmezési kereteket, nyelveket próbál kínálni a médián keresztül ahhoz, hogy az önmagát, saját szükségleteiből, problémáiból következően értelmezni tudja. Mindebből következően számos kérdéssel kapcsolatban az intézet a sajtóban és az elektronikus médiában talán legtöbbször megkeresett, vagy említett szociológiai műhely az utolsó években. Úgy tűnik, hogy ilyen természetű szereplések – természetesen számos más akadémiai intézmény és műhely erőfeszítéseivel együtt – hozzájárultak ahhoz, hogy az Akadémia társadalmi hasznosságáról valamilyen kép mégiscsak él a szélesebb közvéleményben.
- Az intézet feltétlen előnyének tűnik igen erős, sőt a magyar társadalomkutatásban talán szokatlanul erős interdiszciplináris kötődése. A szakszociológiákra összpontosításból és a kutatások nagy részének tudatos policy-relevanciájából következően az intézet különböző műhelyei sok év óta napi szerves együttműködési hálózatokban dolgoznak politológiai, közgazdasági, ökológiai, informatikai, gazdaságföldrajzi kutatóhelyekkel, műhelyekkel. A kapcsolat velük sokszor intenzívebb, mint a szűkebben vett szociológiai tanszékekkel. A sikeres konzorciumi pályázatok túlnyomó részénél – itthon és külföldön egyaránt – a partnerek igen nagy részben nem is szociológiai műhelyek, hanem ezekből a társdiszciplinárból kerülnek ki. Az interdiszciplináris kutatásnak sajátos terminológiai, érveléstechnikai és szervezeti elvei, illetve vitakultúrája van. Miközben ezekről a társadalomtudományban mindenütt intenzív teoretizálás folyik, az intézetben a gyakorlatban kialakultak ennek Magyarországon működtethető formái és fórumai. Ezek lassan tudományszociológiai vizsgálódásra is érdemessé válnak.

AZ ÉV FOLYAMÁN ELÉRT KIEMELKEDŐ KUTATÁSI ÉS MÁS JELLEGŰ EREDMÉNYEK, AZOK GAZDASÁGI-TÁRSADALMI HASZNA

- A kockázattal és környezettel kapcsolatos vizsgálatokból három kulcselem különíthető el. Ezek empirikusan a 2007-es évben jelentős mértékben a klímapolitikával voltak kapcsolatosak, és terepmunkálatokat is kezdtek, illetve befejeztek a jelentett tárgyévben. Fontosnak tűnik az a munka, amely a klímaváltozásoknak a lakóhelyi környezetre gyakorolt hatásait tekinti át, különös tekintettel a települési klímapolitikákra. Nemzetközi mintáknak megfelelően, az intézeti kutatók kezdeményezését elfogadva, itthon is mozgalom bontakozott ki városi, illetve nagyközségi szinten a klímakérdések helyi vizsgálatára. E projekten belül szerves kapcsolat épült ki Tatabánya, Pomáz, baranyai községek, illetve újabban Vác vezetőivel. A kutatás a klímaváltozás és a

kockázat, illetve a sebezhetőség kérdéseit vizsgálta terepmunkáiban a Felső-Tiszavidéken és a Balaton térségben. Ezen kívül aktívan részt vett a nemzeti klímastratégia makro-szakpolitikai, illetve nemzetközi előkészítésében is.

- A „Magyarország 2020” projekten belül, amely tárgyévben befejeződött, négy régióra (Közép-Dunántúl, Balaton-vidék, Észak-Magyarország, Tiszántúl) tervezési jövőkép csoportokat alakított ki az intézet a régióban, helyi szakértőkből és politikusokból. Ezek az ülésorozatokon vizsgálták a fejlődési forgatókönyveknek az intézet által felvetett különböző változatait, és indítottak be helyi részfejlesztéseket. Az üléseken számos alkalommal részt vettek a régió vezetői, aktív helyi politikusok, polgármesterek, parlamenti képviselők. A munkát mindenütt a média aktív érdeklődése kísérte. A projektből számtalan új, további részmunkát, illetve együttműködés született. Különösen gyümölcsözőnek tűnik hosszabb távon is az együttműködés a balatoni régió, valamint Észak-Magyarország társadalmi aktoraival, helyi vezetőivel és szervezeteivel. E munkából gyakorlati konzultációs együttműködési formák is kikristályosodtak.
- A technológiával és a tudásgazdasággal kapcsolatos projektekben 2007-ben elsősorban nemzetközi együttműködési programok erősítése volt a cél. Kidolgozta az intézet a koncepcióját egy, a jövőbeli elitek értékrendszerei vizsgálatának a transzformáció nagyvárosaiban. A projekt terepei Budapest, Kijev, Moszkva és Peking lesznek, esetleg további nagyvárosokkal kiegészítve. Az alkalmazott technika a Delphi programon alapul. A megkérdezettek e városok fiatal tudományos és média elitje lesznek. A projektet az MTA, illetve az orosz, kínai és ukrán akadémiák együttműködési megállapodásaiba is beépítették. A terepmunka már 2008-ra esik. E jövőkép kutatások hazai metszetében befejeződött a Magyarország 2020 projekt. Az eredményekről vitasorozat volt a régiókban, amelyen a régiók, illetve az ország számos politikai vezetője is részt vett. A lehetséges forgatókönyvek és az azokhoz kapcsolódó vitapontok megjelentek és szervesültek a 2007-es év reformvitáiban, új kormányzati koncepcióiban. A 2020-as projekt által felvetett kérdések azóta számos politikai dokumentumból és médiavitából köszönnek vissza. A projekt eredményei rendkívül gyorsan szervesültek a társadalmi gyakorlati közeggel.
- A technológiapolitikai munkák közül egy regionális innovációs projekt volt a legfontosabb 2007-ben. Ebből hálózati nemzetközi olvasókönyv is készült. Tekintettel arra, hogy a tudomány- és technológiapolitika Magyarországon hagyományosan országos szintű, ugyanakkor az EU támogatások elsősorban a regionális szintek mozgását növelték meg, a fordulat a régiók felé alapvetőnek tűnt. A Magyarország 2020 projektben, ebben az összefüggésben több regionális kötet is napvilágot látott.
- A munka- és szervezetszociológiai kutatásokban folytatódott a szerves együttműködés fontos európai kutatóhelyekkel (ez nagyjából a keretprogramokon kívüli, más EU-s programok és források igen aktív felhasználásával zajlik). Különös fontosságú a kockázat és a tudás összekapcsolódásának elméleti és gyakorlati vizsgálata, a társadalmi tanulás különböző formáinak elemzése, valamint a szervezeti és technológiai innovációk viszonyának elemzése a magyar vállalati gyakorlatban.
- A szociálpolitikák vizsgálatában a tárgyévben három fontos eredmény érdemel kiemelés. Alapvető elméleti monográfia született a rendszerváltás utáni magyar társadalmi újraelosztás történeti mechanizmusairól. Ez még számos fontos koncepciónak fogja a következő évek kormányzati gyakorlataiban is, minden bizonnyal, hivatkozási alapját (talán kiindulási pontját is) képezni. E munkák nemcsak a kritikai szociológia eredményeinek szintézisére vállalkoznak, hanem összefoglalják a jövőbeli szakpolitikáktól várható eredmények elméleti korlátait is, és fontos nemzetközi összehasonlításokra is módot adnak.
- Az egyenlőtlenség kutatásokban befejeződött a roma csoportok integrációs iskolai programjainak hatásaival és lehetőségeivel foglalkozó átfogó vizsgálat. Ennek eredményei máris jelen vannak e rendszer hatékonyságáról, a 2007. év második felében beindult társadalmi vitákban.
- Befejeződtek a roma felzárkóztatással kapcsolatos regionális képzési programokkal kapcsolatos evaluációs fejlesztések. Ezek Zemplénben, a gyakorlatban olyan hálózatot

hoztak létre, amelyek a projekt befejezése után is életképesnek bizonyultak, valamint alkalmas arra, hogy a régió, illetve a szomszédos kelet-szlovákiai területek közös roma politikai pályázatainak alapja legyen.

- A kultúrakutatásban legfontosabb egy elméleti és egy gyakorlati projekt. Befejeződött és záró monográfia jelent meg a társadalmi túléléssel kapcsolatos elméleti munkáról, és hasonlóképpen a nem-szakember olvasók között is meleg fogadtatásra talált az intézeti empirikus kutatásokból kinőtt monográfia a barátságról. 2007-ben beindult kisebb műhely az utolsó évek kultúrpolitikai munkáját próbálja elméleti és gyakorlati irányba általánosítani, és nagy nyilvánosság előtt lezajlott stúdióbeszélgetéseivel fórumot ad a kultúrpolitikusoknak is, hogy tevékenységük mérlegét levonhassák. Az elhangzott szövegek az intézeti honlapon máris olvashatók, jelentős visszhangot váltottak ki az oktatásban, és 2008-ban kötetben is megjelennek.
- Befejeződött a konzorciumban kivitelezett átfogó projekt, a magyarországi vidéki nagyvárosok szerkezetének, irányításának és várospolitikájának kulcskérdéseiről. A munkának elsősorban a Közép-Dunántúlon és Székesfehérváron volt meleg fogadtatása.
- A MEH-MTA stratégiai kutatások keretében az intézet sok éve töretlen és szerves kelet-európai, illetve FÁK országbeli kapcsolataira építve, beindított egy FÁK programot. Ennek keretében elméleti kutatások folynak a FÁK-országok politikai elitjeinek és rezsimjeinek tipológiáiról. Olvasókönyv készül az orosz társadalom legfontosabb metszeteit bemutató munkákból. Kiépültek a projekt biztonság- és energiapolitikával foglalkozó metszetei is, és igen nagy olvasóközönségre tett szert az a posztszovjet hírlevél, amely kéthetente 8-15 tanulmányban, a magyar államigazgatást és gazdasági elitet ismerteti meg a FÁK országokon belüli gazdasági és társadalmi átalakulás újabb eseményeivel. A programnak igen jó „piaca” van nemcsak a hazai „keleti kapcsolatokat” ápoló elitben, hanem a térség újabb nemzetközi problémáival, konfliktusaival foglalkozó gyakorló politikusok, diplomaták, gazdasági vezetők között magukban a FÁK országokban is.
- Újabb kötetekben szintetizálták a kutatók az előző évek olyan hagyományos, intézeti területen folyó munkákat, mint az öregkutatás, a társadalmi nemek kutatása. A 2007-es évben befejeződtek az előkészületek az Európai Társadalmi Survey következő hullámának kivitelezésére. A terepmunkák már a 2008-as évre esnek.
- Módszertani fejlesztésekkel és kisebb terepmunkával az intézet kifejlesztett egy olyan mérési módszert, amellyel a társadalmi radikalizmus különböző formáinak változásait a magyar politikai kulturális miliókben vizsgálni lehet. A tárgyévben befejeződtek az első országos felvétel technikai előmunkálatai egy Radikalizmus Monitoring beindítására. A közvetlen adatgyűjtés már 2008. februárjára esik.

HAZAI ÉS NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK BEMUTATÁSA

A munkatársak valamennyi egyetemen tanítanak a posztdoktori képzésben, és ezen kívül alkalmazottak, vagy óraadók főiskolai karokon (ELTE, BKÁE, BMGKE, DE, SZE, PE, SZIE stb.) is. 2007-ben egyetemi tanárként több kollega működött a Magyar Iparművészeti Egyetemen, az ELTE Kulturális Antropológiai Szakán, a Debreceni Egyetemen, a Székesfehérvári Kodolányi Főiskolán, a Corvinus Egyetemen és a BME-n. 2007-ben szerződést kötött az intézet a Debreceni Egyetemmel közös virtuális tanszék létrehozására és 2007. végén megállapodott a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemmel közös nyári program beindításáról „Székelyföld jövője” címen.

Az intézet kutatói közel egy tucat társadalompolitikai irányultságú alapítvány, közöttük országos és multinacionális vállalatok által vezetettek, kuratóriumainak tagjai.

Az intézet pozíciói, akár közreműködőként, akár bizonyos formációk technikai működtetőjeként a szakmában jelentősek (helyenként meghatározóak).

Az intézet szakmai jelenlétének fontos elemei az intézetben szerkesztett periodikák: a KÉK, a Társadalomkutatás, a Módszertani Füzetek, az East Central Europe/l'Europe du Centre-Est, illetve Working Paper sorozatok.

Az intézet 2007-ben támaszkodott még a Külügyminisztérium Európa-projektjeire, a Gazdasági Minisztériumra, az Oktatási Minisztériumra, az egészségügyi tárcára, a Környezetvédelmi Minisztériumra és a MEH-re is. Különösen fontosnak tűnik a MEH-es együttműködés számos területen (Magyarország 2020 projekt, továbbképzések, kommunikációs stratégia kidolgozása, stb.). A Külügyminisztérium bevonta az intézetet a külügyi stratégia kidolgozásába. Az intézet aktívan együttműködött az országos érdekegyeztető testületek szakértői koncepcióinak kidolgozásában – különösen a Társadalmi Szerződéssel kapcsolatos munkák környékén.

Az intézet bevételeinek 2007-ben több mint 40%-a származott részben vagy teljesen nemzetközi projektekből. Ezek többsége, mint korábban, a technológiapolitikához, a környezetpolitikához és a szociálpolitikához kapcsolódik. A továbbiakban is folytatódik az intenzív részvétel az EU Keretprogramjaiban. 2007-ben folyt a 7. Keretprogram pályázatainak előkészítése. Az intézet felvette a kapcsolatot az OECD tudománypolitikai és gazdaságstratégiai stábjával, amelyekkel együttműködik a jövőben. Más programok közül kiemelt figyelmet érdemel a Japán Alapítvány segítségével létrehozott öregprogram, a Wisconsini Egyetemmel közös HIV/AIDS megelőző program, a IIASA (Laxenburg, Ausztria) kockázat projektje, a CNRS-sel, az Orosz, a Lengyel, az Ukrán, az Örmény és a Román Tudományos Akadémiákkal működtetett kétoldalú csereprogramok és az egyre több ágon kibontakozó együttműködés a nagy berlini társadalomtudományi intézettel, a WZB-vel. 2007. végén kétoldalú egyezményt készített elő az intézet a WZB-vel harmadik országbeli, mindenekelőtt balkáni programokra. Az intézet tagja egy prágai székhelyű közép-európai társadalomkutató doktoranduszképző hálózatnak. Kiteljesedett az együttműködés az ENSZ Egyetem Környezetpolitikai Intézetével (Bonn) és folytatódik az UNESCO Globális Vízprogramjával (Párizs). Az intézet aktívan bekapcsolódott a Soros Alapítvány olyan programjaiba, amelyekkel a nagy poszt-szovjet egyetemeken a társadalomtudományi képzés reformját támogatják. Így közreműködik a pétervári, a lvovi, a harkovi és a kisinyovi reformokban. 2007-ben kiemelt partnere és folyamatos házigazdája volt a német Friedrich Ebert Alapítvány (FES) magyarországi programjainak. 2007. végén megindult az előkészítése olyan FES programoknak, amelyekben az intézet társrendezője lesz több balkáni és kelet-európai FES rendezvénynek is.

Az MTA kétoldalú egyezményes, és a TÉT kapcsolatok keretében megvalósult együttműködések (szakmai utazások, az országokban megrendezett konzultációk, szakmai találkozók) nagy mértékben hozzájárultak az intézet tudományos eredményeinek bővüléséhez. Az együttműködések révén olyan szakmai együttműködések jöttek létre, amelyek révén az intézet képes nagy EU pályázatokba bekapcsolódni, tanácsadói tevékenységet is betölteni. Az együttműködések a fiatal kutatók részvételét is biztosították, mellyel szakmai ismereteik és tudományos tapasztalataik is bővültek.

FONTOSABB ELNYERT HAZAI ÉS NEMZETKÖZI PÁLYÁZATOK RÖVID ÉRTÉKELÉSE

WORKS - Work Organisation and Restructuring in the Knowledge Society (CIT3-CT-2005-006193)

A kutatás célja feltárni, hogy milyen módon érthető meg a munka világában végbement változások a tudástársadalom kialakulásával összefüggésben. Célja továbbá a változások mozgatórugóinak feltárása és annak vizsgálata, hogy az átalakulás milyen hatással van az új tudások létrehozására és –felhasználásra, valamint az életminőségre. A 2007. évben terepmunka zajlott a magyar gazdaság különböző ágazataiban (ruhaipar, elektronikai ipar, számítástechnikai ágazat, közszolgáltatás). A strukturált mélyinterjúkon alapuló terepmunka során nyert tapasztalatok alapján szervezeti esettanulmányok készültek. A munkaszervezetekben, a tudásfelhasználási gyakorlatokban és a munkakörülményekben lezajlott változásokat vizsgálatára került sor a globális értékláncok átalakulásának tükrében. Az esettanulmányokban az IT és a közszolgáltatások területén működő foglalkozás jellegzetességei kerültek elemzésre, különös tekintettel a karrier-mobilitásra, a szakmai identitás változásaira, a munkavégzés minőségére és a munka és magánélet egyensúlyára. A projekt keretében rendezett konferencián a kvantitatív adatfeltételek eredményeinek újrafeldolgozása, és az ehhez kapcsolódó módszertani problémák álltak a középpontban. Elkészült a projekt tematikus beszámolójához kapcsolódó előzetes elemzés az új tagállamokban végbement változásokról, amelyek a munka világában történtek az elmúlt két évtizedben.

KNOWandPOL-The role of knowledge in the construction and regulation of health and education policy in Europe: convergences and specificities among nations and sectors. (EU FP6/028848-2)

A tudás szerepe az egészség- és oktatáspolitikában. A kutatás 12 konzorciumi tag bevonásával zajlik, mely összeurópai összehasonlítást biztosítja. A „gyakorlati” eredmények - különösen az egészségügyi reform döntéshozatali mechanizmusainak, az annak során felhasznált és fel nem használt „tudásformák” mibenlétének és alkalmazásának tudományos feltárása, az abból levonható közpolitikai következtetések-a projekt vége felé (2009-2010 körül) várhatóak.

Magyarország 2020 perspektívájában (10.25-MEH-IV/2/2006) és Magyarország 2015 (10.025-MEH-III/2005)

A 2007-ben lezárult projektek az intézményi reformok, a társadalmi kohézió és a tudásalapú társadalom metszetében (az EU lisszaboni kritériumaihoz kapcsolódóan) modellezték a magyar társadalom és gazdaság fejlődését a következő évtizedben. A projekt eredményei 7+1 kötetben jelentek meg. Az eredményekről vitasorozat indult 4 régióban (Közép-Dunántúl, Balaton-vidék, Észak-Magyarország, Tiszántúl), amelyeken a régiók helyi szakértői, illetve az ország számos politikai vezetője is részt vett. A lehetséges forgatókönyvek és az azokhoz kapcsolódó vitapontok megjelentek és szervesültek a 2007-es év reformvitáiban, új kormányzati koncepcióiban. A 2020-as projekt által felvetett kérdések azóta számos politikai dokumentumból és médiavitából köszönnek vissza. A projekt eredményei gyorsan szervesültek a társadalmi gyakorlati közeggel.

A munkaerő- és tudásfelhasználás gyakorlata, a vállalkozások munkaszervezeti jellemzői (MTA Elnöki Keret)

A projekt egyik legfontosabb indítéka a magyar vállalkozások szerény innovációs teljesítménye mögött rejlő okok feltárása és bemutatása. Az intézet előkutatást végzett több mint félezer magyar vállalkozás körében, vizsgálta az új szervezeti értékeket és intézményi normákat, amelyek érvényesülése a tudás alapú gazdaságban való sikeres vállalati részvétel előfeltétele a globális gazdasági verseny kontextusában. 2007-ben a kérdőíves kutatás eredményeinek feldolgozása és bemutatása történt meg. Hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján tanulmány készült a felsőoktatási intézményeknek a vállalkozások tudásbázisának fejlesztésében játszott szerepéről, valamint elkészült a statisztikai elemzésen és a meglévő hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozásán alapuló kutatási záró tanulmány.

Minisztériumok és háttérintézetek az átszervezés folyamatában. Államreform. A közigazgatási rendszer átalakítása (MTA Elnöki keret)

A kutatás során felvázolásra került az államreform és a közigazgatási-kormányzati szerkezetváltás elméleti háttere, mely történetiségében és analitikus nézőpontból tekinti át az állameszme változásait, átalakulásának szakaszait. Áttekintésre került továbbá a közigazgatási rendszer radikális átalakítására tett kormány-ígéretnek írott sajtó visszhangja, az általános sajtó visszhang, a kormányzati szereplők sajtóban megjelenő elképzelései, valamint a szakértői és értelmiségi hozzászólások. A kutatás eredményei alapján a háttérintézményeket három modell szerint lehetett leírni: a hivatali jellegű, a kutatóintézeti és a nem költségvetési típusú modell. Új mozzanat a háttérintézmények teljesítmény és hatékonysági szintjének meghatározására tett javaslat. Fontos megállapítás, hogy azok a problémák, amelyeket a háttérintézményeknek tulajdonítanak, jórészt a politikai rendszerünk strukturális vonásaival vannak összefüggésben

Az iskolai pályaesélyek társadalmi meghatározottsága (OMFB-0059/2006)

A projekt keretében tárgyévben lezajlott az általános iskola 8. osztályába járó kb. 1500 fős roma és nem roma tanulói mintán végzett kérdőíves kutatás, valamint roma tanulók és szüleik kb. 100 fős mintáján készült interjúkutatás, mely a tanulók pályaaspirációját, jövőképét, a társadalmi beilleszkedésre vonatkozó elvárásaikat vizsgálta az etnikai dimenzió függvényében. A kapott eredmények alapján sikerült a serdülő roma gyerekek jellegzetes identitás-stratégiáinak feltárása.

Magyar-szlovák összehasonlító komplex képzési program a romák felzárkóztatásáért (NKFP-5/035/04)

A tárgyévben lezárult projekt célkitűzései megvalósultak. Beigazolódott a kutatás alaphipotézise, amely szerint a projekt elemeinek (problématérkép elkészítése, előzetes tudásszint és kompetencia felmérése, képzések biztosítása, foglalkoztatás elősegítése, folyamatos mentorozás, életvezetési tanácsadás) rendszerszerű alkalmazása növeli az eredményességi mutatókat. A célcsoport fele jelentős nyereséggel jött ki a projektből. Emelkedett a képzettek száma, motiváltabbá váltak a tanulásra és a munkára, nőtt az önismeretük és munkahelyi kompetenciájuk, többen a közösségük referenciaszemélyeivé váltak. Az érintett szervezetek között fejlődött a kommunikáció és a kooperáció, nőtt az egyének kapcsolati tőkéje. A kutatás dokumentumai a továbbiakban is jól szolgálják a kistérség fejlődését, segítik további projektek kidolgozását. A mérési és képzési csomag változtatható tartalmú moduljai révén bármely közép-európai régióban adaptálható.

Várostérségek, térbeli-társadalmi egyenlőtlenségek és konfliktusok. Az európai versenyképesség térségi társadalmi tényezői (NKFP-5/035/04)

A projekt alapkutatói célja volt a magyarországi várostérségek területi és társadalmi egyenlőtlenségeinek, az egyenlőtlenségek társadalmi konfliktusokban is megnyilvánuló következményeinek a vizsgálata, a várostérségi versenyképesség társadalmi tényezőinek feltárása, az egyenlőtlenségek és konfliktusok versenyképességre gyakorolt hatásainak összehasonlító elemzése. A projekt teljes mértékben megvalósította a kitűzött kutatói célokat, a tervezett és ténylegesen elvégzett feladatok megegyeztek, a konzorcium minden részfeladatot hiánytalanul elvégzett. A kutatás menete a kutatói tervnek és koncepciónak megfelelően alakult. A kutatói koncepció, a nemzetközi és a hazai szakirodalmakra is alapozott kutatói hipotézisek mindvégig megszabták az empirikus vizsgálatok fő irányait, biztosított volt az elméleti és empirikus kutatás egysége. Az eredmények a hipotéziseket megfelelően tesztelték. A terveknek megfelelően valósult meg az interdiszciplináris megközelítés is, amelyre a konzorciumi tagok szaktudása megfelelő alapokat adott. A konzorcium munkája kiváló volt, megfelelő volt az együttműködés. Ezzel is egyértelműen megvalósult a költségvetési kutatóhelyek és a vállalkozások sikeres együttműködése.

Éghajlatváltozási forgatókönyvek (MTA-MEH)

A természet egyre gyakoribb és egyre erőteljesebben jelentkező változásai válasza kényszerítik az emberiség egészét, az egyes országokat, de a helyi közösségeket, családokat és az egyes embereket is. Minden társadalom számára a fennmaradása érdekében alapvető fontosságú kérdés, hogy milyen gyorsan képes a megváltozott körülményekhez alkalmazkodni. A kutatás célkitűzése az volt, hogy a Magyarországon ritkán alkalmazott akciókutatás módszerével (action research) vizsgálja meg a társadalmi rugalmasságot segítő és nehezítő társadalmi feltételeket. Az éghajlatváltozás miatt kialakuló „extrém időjárási jelenségek” sokfélék (árvíz, belvíz, aszály, hőség, magas UV sugárzás, szélviharok, stb.), nem lehet minden várható veszélyre kidolgozni a megfelelő választ, ezért a kutatásban a megnövekedett UV sugárzásokra adott válaszok vizsgálatára koncentráltunk. 2007-ben folytatódott az előző évben megkezdett munka, amelynek célja a lakosság tájékoztatása és a rugalmas társadalmi válaszok segítése volt. Az intézet ezért ebben az évben is nyilvánosságra hozta az OMSZ-től kapott UV adatokat, a Magyar Vöröskereszt 45 balatoni strandon tájékoztatja a fürdőzőket a kialakult új veszélyes helyzetről és a szükséges védekezési módokról. A kutatás keretében elkészült az UV riadó terve, amely már ezen a nyáron több napon keresztül életbe is lépett. A kidolgozott és alkalmazott programok segítenek a társadalmi rugalmasság növekedésében. A támogatás befejezése után a megkezdett munka folytatódik, amelynek eredménye hosszútávon a betegségek csökkenése és a társadalmi rugalmasság feltételeinek jobb megismerése lehet.

2008 FŐ KUTATÁSI CÉLJAI ÉS AZOK FORRÁSAI

Az intézett főbb kutatási céljai egyfelől alapkutatási hosszú távon rögzített feladatokból, azok témacsoportjaiból, illetve céljaiból következnek (ld. a 2007-es tudományos beszámoló I. pontját), másfelől követik az elnyert egy, illetve több éves empirikus projektekből adódó feladatok végrehajtásának ütemét. Számos nemzetközi projekt előkészítése elhúzódik és a 2008-as év több feladata a beadott pályázatok sorsától, illetve újak előkészítésének lehetőségeitől függ. Az intézet tematikai szerkezete mindezzel együtt szilárdnak tűnik. Az eddigi súlypontok közül forráshiány miatt egyiket sem kell felszámolni. Egészében úgy tűnik, hogy az intézet kapacitásainak mintegy 60%-át több éves, áthúzódó projektek kötik le. 40%-a pedig gyorsabb reagálású, rövidebb átfutási idejű és esetenként határozottabban alkalmazott jellegű projektekhez kapcsolódik. Ez utóbbiak tervezhetőségi bizonytalansága nyilvánvalóan nagyobb. 2008-ban ez az évek óta stabilnak tűnő leterheltségi arány láthatóan nem változik.

A fő tematikus irányokban az alábbi fontosabb célok és források láthatók:

- A klímakutatással és más környezeti projektekkel kapcsolatos munkálatok forrásai a következők:
A helyi klímapolitikával kapcsolatos munkák forrásai az önkormányzatokkal kötött együttműködések. A szélesebb empirikus munkák támogatásában megnyíltak minisztériumi források és kialakult kisebb volumenű együttműködés kanadai szponzorral, illetve 2008-ra várható szerződéskötés egy elnyert FP7 programban. Elméleti kötet készül a sebezhetőségről és a diverzitásról az Országos Környezetvédelmi Tanács finanszírozásában és a fenntartható fogyasztásra vonatkozóan norvég alapú projektek is rendelkezésre állnak.
- A szervezet- és munkaszociológiában folyamatos intenzív nemzetközi együttműködést nagy EU-s projektek (WORKS, NESOR, MEADOW), illetve egyes EU-s igazgatóságok megrendeléseire finanszírozzák.
- Kormányzati források állnak rendelkezésre (a MEH-MTA rendszeren belül) a FÁK projekt, az energia biztonságpolitika, illetve a Radikalizmus Monitoring kivitelezésére.
- Újra elnyert FP7-es EU-s program az „Ethnic Differences in Education and Diverging prospects for Urban Youth in an Enlarged Europe”. A projekt koordinátora a CEU, a szakmai irányítás jelentős része azonban az intézeti kutatók kezében van.
- Különböző volumenű kisebb EU-s projektek állnak a gender, a szexualitás, társadalomtörténet és oktatáspolitikai kutatások finanszírozására készen.
- Tovább folyik az oktatás és tudáspolitikában az EU FP6-os KNOWandPOL projektje.
- A magyarországi EU támogatási formák hosszú távú hatáselemzése projekt kibontása a Norvég Alap végleges döntésétől függ.
- Az AIDS prevenciók kutatás forrása a CAIR, vagyis a Medical College of Wisconsin.
- Az European Social Survey 4. hullám adatfelvételének előkészítése saját intézeti forrásból zajlik. A terepmunkákra pályázatokon 2008-ban a pénzt meg kell szerezni.

Több nagy pályázat beadása 2008 elejére esik (technológiapolitika, környezeti kérdések, klíma, esélyegyenlőtlenségi témák). Ezek esetleges sikerétől függően újabb terepmunkák előkészítése indul 2008 második felében.

A fent felsorolt fő célok mellett számos kisebb projektben az intézet kutatói OTKA forrásokkal kutatnak, illetve kisebb volumenű alkalmazott fejlesztési projekteket hajtanak végre.

AZ ÉV FOLYAMÁN MEGJELENT JELENTŐSEBB PUBLIKÁCIÓK,

Könyvek

Albert F, Dávid B
Embert barátjáról. A barátság szociológiája
Századvég kiadó, 2007.

Császi L
Biopolitika és kultúra
Új Mandátum, 2007.

Ekenberg L, Brouwers L, Danielson M, Hansson K, Riabacke A, Vári A.
Flood Risk Management Policy in the Upper Tisza Basin: A System Analytical Approach.
Simulation and Analysis of Three Flood Management Strategies. In: Development of
Elicitation Methods for Managerial Decision Support. (Ed: Riabacke A)
FSCN, Sundvall, Sweden, 2007.

Füstös L, Szabados T
Társadalmi ÁBRATÁR 2006. Európai Társadalmak Összehasonlító Vizsgálata 5. kötet. (Eds:
Füstös L, Guba L)
MTA PTI, MTA SZKI, 2007, p. 285

Kapitány Á, Kapitány G
Túlélési stratégiák. Társadalmi adaptációs módok
Kossuth, 2007, p. 616

Kovács É (Ed.)
Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet.
Regio Könyvek, Budapest, Néprajzi Múzeum, 2007.

Makó Cs, Moerel H, Illéssy M, Csizmadia P
Working it our? The Labour Process and Employment Relations in the New Economy
Akadémiai Kiadó, 2007, p. 240

Roman K, Takács J (Eds)
Beyond the Pink Curtain. Everyday life of LGBT people in Eastern Europe
Ljubljana: Mirovni Institut, 2007, p. 389

Rozgonyi Tamás (Ed)
Hatalom, politika, társadalomtudomány. Interjúk a magyar szociológia újjászületésének
körülményeiről az 1960-as években.

Szalai J
Nincs két ország...? Társadalmi küzdelmek az állami (túl)elosztásért a rendszerváltás utáni
Magyarországon
Osiris, 2007.

Széman Zs
Idősek a magyar társadalomban
Kodolányi János Főiskola, 2007, p 121

Takács J
How to put equality into practice? Anti-discrimination and equal treatment policymaking and
LGBT people
Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2007, p. 274

Tamás P
Technológiapolitikai dilemmák
MTA SKI, MEH-MTA, Budapest, 2007, p. 300

Tibori T
Zempléni átjáró (Ed.)
MTA Szociológiai Kutatóintézet, BELVEDERE Meridionale Bp, Szeged, p. 503

Budapest, 2008. február

Tamás Pál
igazgató